

*Шевченко П. Ю.,**аспірант кафедри адміністративного та митного права
Університету митної справи та фінансів*

ГЕНЕЗА МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу митного законодавства в період незалежності України щодо виникнення та розвитку такого напрямку митної діяльності, як визначення країни походження товару. Акцентується увага на значному масиві міжнародних актів, якими врегульовані питання визначення країни походження товару. Міжнародні акти щодо визначення походження товару умовно поділені на дві групи: міжнародні акти України з країнами Співдружності незалежних держав та міжнародні акти України з деякими країнами Європи або групою країн.

Ключові слова: митно-тарифне регулювання, визначення походження, країна походження, сертифікат про походження, сертифікат з перевезення.

Постановка проблеми. Із набуттям Україною незалежності напрям діяльності, пов'язаний зі здійсненням зовнішньоекономічних операцій, для молоді держави став одним із пріоритетних. За чверть століття в Україні було прийнято три Митних кодексів України (далі – МК України), що свідчить про особливу увагу з боку держави саме до правовідносин, які виникають щодо переміщення товарів через митний кордон України. В кожному із кодифікованих актів тією чи іншою мірою врегульовувались питання, пов'язані із митно-тарифним регулюванням, одним із елементів якого є визначення походження. Цей інститут митного права постійно знаходиться у процесі розвитку та вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість публікацій присвячена механізму митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, окремим його елементам (мита, митної вартості, української класифікації зовнішньоекономічної діяльності). Перш за все це статті О.П. Гребельник, Н.Л. Губерської, Н.П. Злепко, В.В. Поединок, Д.В. Приймаченка, В.В. Прокопенка. Однак наукові дослідження у сфері визначення походження товару практично відсутні, за винятком окремих публікацій в спеціальній літературі, в яких акцентується увага лише на напрямі підтвердження країни походження (Н.В. Осадча, Б.В. Александрова).

Мета статті – проведення історичного екскурсу в митне законодавство України щодо визначення країни походження товару, який дасть змогу розглянути питання виникнення та розвитку цього напрямку митної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід звернути увагу на те, що в МК України 1991 р. законодавець взагалі не згадає про визначення країни походження товару [1]. В Законі України «Про Єдиний митний тариф» від 5 лютого 1992 р. ст. 18 була присвячена визначенню походження товарів, повністю вироблених або достатньо перероблених у спеціальних економічних зонах, розташованих на території України, при ввезенні на митну територію України [2]. Як бачимо, ця норма стосувалась виключно однієї зовнішньоекономічної операції і одного напрямку переміщення товарів – визначення походжен-

ня товару виключно при його ввезенні в Україну зі спеціальної економічної зони.

В МК України 2002 р. вже окремі розділи присвячені походженню товарів. Так, розд. XII присвячений країні походження товару, розд. XVI – верифікації сертифікатів про походження товарів з України [3], що свідчить про особливе ставлення законодавця до цього елемента митно-тарифного регулювання. Єдине питання, яке виникає до законодавця, стосується правил юридичної техніки щодо структури кодифікованого акта, а саме незрозуміло, чому розділи, присвячені походженню товарів, не розташовані послідовно один за іншим (розд. XII, а потім розд. XVI) або норми щодо походження товару не включені в один розділ.

В МК України 2012 р. законодавець вже в одному розділі (ст. ст. 36–48 розділ. II) об'єднав всі статті, які стосуються країни походження товару, в якому йдеться про визначення країни походження товару, критерії достатньої переробки товарів, документи, що підтверджують країну походження товару, видачу сертифікатів про походження товару, верифікацію сертифікатів про походження товару з України тощо.

Відповідно до ст. 1 МК України законодавство України з питань державної митної справи складається, в тому числі, «з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [4]. І Україна низку міжнародних угод, в яких врегульовані питання визначення походження, підписала та ратифікувала. Перш за все необхідно звернути увагу на Міжнародну конвенцію про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 р. [5], до якої Україна приєдналась Законом України від 5 жовтня 2006 р. [6], а набрання чинності цього Закону датується аж 5 березня 2011 р. «Про внесення змін до Закону України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур»» [7]. В спеціальному додатку «К» до цієї Конвенції регламентовані питання правил визначення походження товарів, документів, які підтверджують походження товарів, перевірки документів, які засвідчують походження товарів. Саме положення цього спеціального додатку покладені в основу ряду міжнародних угод, присвячених визначенню походження та прийнятих пізніше.

Необхідно звернути увагу на міжнародні акти, підписані та ратифіковані Україною щодо визначення країни походження товарів між країнами СНД. Так, 24 вересня 1993 р. в Москві Радою глав урядів СНД з метою розвитку зовнішньоекономічної діяльності держав-учасниць СНД були затверджені Правила визначення країни походження товарів, які «діють по відношенню до товарів, що походять з держав-учасниць СНД та мають обіг у торгівлі між цими державами» [8]. Ознайомлення зі змістом вищевказаних Правил дає змогу констатувати детальний опис товарів, які вважаються переробленими у даній країні, критеріїв достатньої переробки, відомостей, які повин-

ні міститись у сертифікаті про походження товару. Звертається увага на те, що товар вважається таким, що походить з країни експорту, лише у разі, якщо цей товар не лише відповідає встановленим цими Правилами критеріям походження та іншим умовам, але й закупується безпосередньо у підприємства, фірми, зареєстрованих у встановленому порядку в країні експорту, та експортується шляхом прямого відвантаження з цієї країни в країну імпорту.

В Основах митних законодавств держав-учасниць Співдружності незалежних держав від 10 лютого 1995 р. (далі – СНД) гл. 23 (ст. ст. 122–130) розд. IV присвячена визначенню країни походження товару [9], в якій практично без змін за деяким виключенням відтворений зміст Правил визначення країни походження товару 1993 р.

30 листопада 2000 р. у зв'язку із затвердженням інших Правил визначення країни походження товарів [10] Правила від 1993 р. втратили чинність. Слід звернути увагу на те, що Законом України від 20 вересня 2001 р. Верховна Рада України ратифікувала Правила визначення країни походження товарів, але із застереженнями, які стосувались визначення країни походження стосовно Російської Федерації для цукру білого [11]. Аналіз змісту цих Правил дає змогу звернути увагу на низку змін та доповнень відносно Правил 1993 р. (звертається увага лише на суттєві відмінності відповідно до попередніх Правил). Так, розширений перелік товарів, які вважаються переробленими у даній країні (стосується продукції морського промислу), визначається форма сертифікату про походження товару – СТ-1, затверджується перелік умов, виробничих і технологічних операцій, при виконанні яких товар вважається таким, що походить з тієї країни, в якій вони мали місце.

20 листопада 2009 р. в Ялті Уряди держав-учасниць СНД уклали Угоду про Правила визначення країни походження товарів у СНД, яку України ратифікувала Законом України від 6 липня 2011 р., але знову із застереженнями, які стосувались особливостей визначення країни походження товарів окремих позицій та залишення права керуватися УКТ ЗЕД [12]. Крім того, порівняно з Правилами 2000 р., в Правилах 2009 р. значно деталізовані операції, що не відповідають критерію достатньої обробки (переробки) товару, окрема увага приділена наданню режиму вільної торгівлі, наведені підстави для невизнання сертифіката форми СТ-1.

Слід звернути увагу і на Угоду Урядів держав-учасниць СНД про Правила визначення походження товарів країн, що розвиваються, при наданні тарифних преференцій у рамках Загальної системи преференцій від 12 квітня 1996 р., яка була ратифікована Верховною Радою України 22 листопада 2002 р. [13]. Із назви цієї Угоди зрозуміло, що вказані Правила застосовуються щодо товарів, походження виключно з країн, що розвиваються, і перелік яких формується з урахуванням рекомендацій ООН. Ознайомлення зі змістом цих Правил дає змогу виокремити деякі розбіжності, які стосуються документального свідчення. Так, на посвідчення походження товару в країні, що розвивається, на яку поширюється тарифний преференційний режим, особа, що переміщує товари, подає декларацію – сертифікат про походження товару за формою «А», прийнятого в рамках Загальної системи преференцій і термін дії якого становить 12 місяців із дня його видачі. Причому розбіжність між фактично поставленою кількістю товару й зазначеною в сертифікаті не повинна перевищувати 5% [14].

Є низка міжнародних договорів щодо визначення походження між Україною та групою країн Європи або окремими

країнами Європи. Так, 24 червня 2010 р. була підписана Угода про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ [15], яка згодом була ратифікована Законом України від 7 грудня 2011 р. [16]. Невід'ємними частинами цієї Угоди є Додатки та Протоколи до неї, в тому числі Протокол про правила визначення походження. Аналіз положень цього Протоколу дає змогу виокремити деякі особливості щодо походження товару відносно норм МК України. По-перше, це стосується переліку товарів, цілком вироблених в певній країні, в якій доданий пункт щодо виробів, що були у використанні, зібрані там, та придатні лише для відновлення сировинних матеріалів, у тому числі використані автомобільні покришки, придатні виключно для їхнього відновлення або використання як відходів. По-друге, значно розширений перелік операцій, які вважаються недостатньою обробкою або переробкою. По-третє, обов'язкове виконання правила «прямого відвантаження» щодо застосування преференційного режиму. По-четверте, документами підтвердження походження є сертифікат з перевезення товару EUR.1 або EUR-MED, декларація інвойс та декларація інвойс EUR-MED, яку може використовувати уповноважений експортер, незалежно від вартості товарів, або експортер будь-якої партії товару, що складається з одного чи декількох місць товарів, що походять з певної країни, сукупна вартість яких не перевищує 6 000 євро. По-п'яте, встановлені строки дії підтвердження походження (дійсне протягом чотирьох місяців з дати видачі в країні експорту). По-шосте, передбачений перелік супровідної документації для підтвердження того, що товари походять з держав ЄАВТ або України.

Необхідно обмовитись, що в практичній діяльності сертифікат з перевезення товару EUR-MED та декларація інвойс EUR-MED не застосовуються, а причиною є таке положення: «Україною, на теперішній час, не підписані, відповідно до ст. 5 Протоколу, преференційні торговельні угоди та протоколи, що передбачають застосування кумуляції до матеріалів, що походять з однієї з країн, зазначених у ст. ст. 3 та 4 Протоколу, при виробництві продуктів, щодо яких може видаватись сертифікат EUR-MED або декларація інвойс EUR-MED» [17].

27 червня 2014 р. була підписана Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [18], яка згодом була ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. [19]. Зрозуміло, що невід'ємною частиною цієї Угоди є Додатки та Протоколи до неї. Протокол I вказаної Угоди присвячений визначенню концепції «походження товарів» і методам адміністративного співробітництва, який згідно з листом Міністерства закордонних справ України від 30 листопада 2015 р. № 72/14-612/1-2980 [20] на тимчасовій основі застосовується з 1 січня 2016 р. Зазначмо, що зміст цього Протоколу практично ідентичний змісту Протоколу про правила визначення походження Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ. Відмінності між ними – це документи підтвердження походження, якими в Протоколі I Угоди про асоціацію є сертифікат з перевезення товару EUR.1 та декларація інвойс та оперування терміном «затверджений експортер» (термін «уповноважений експортер» застосовується в Угоді про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ).

Прикладами двосторонніх міжнародних угод відносно походження товару є, наприклад, Угода про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Чорногорії від 18 листопада 2011 р. [21], яка була ратифікована Законом України від 16 жовтня 2012 р.

[22]. Додаток II цієї Угоди присвячений Правилам визначення походження та методам адміністративного співробітництва, зміст якого практично однаковий із Протоколом I Угоди про асоціацію та Протоколом про правила визначення походження Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ. Але є відмінності між вищевказаними міжнародними актами, які стосуються: по-перше, назви документу підтвердження – передбачається сертифікат походження EUR.1 та декларація про походження; по-друге, строків дії підтвердження походження (дійсне протягом шести місяців з дати видачі в країні експорту); по-третє, використання терміна «схвалений експортер».

18 січня 2001 р. була підписана Угода про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною [23], яка була ратифікована Законом України від 5 липня 2001 р. [24]. Протокол С цієї Угоди присвячений визначенню правил країни походження товарів та методам адміністративного співробітництва. Ознайомлення зі змістом Протоколу С дає змогу виокремити такі відмінності від інших Протоколів, Додатків щодо визначення походження вищевказаних Угод з іншими країнами Європи, окрім країн-учасниць СНД: значно зменшений перелік операцій, які вважаються недостатньою обробкою або переробкою; документом, який підтверджує походження товару, є виключно один – сертифікат з переміщення EUR.1.

Висновки. Умовно міжнародні акти щодо визначення походження товару можна поділити на дві групи: міжнародні акти України з країнами СНД та міжнародні акти України з деякими країнами Європи або групою країн.

Основні відмінності між цими групами міжнародних актів такі:

1) в міжнародних актах з країнами-учасницями СНД передбачаються додаткові вимоги щодо визначення походження – правило безпосередньої закупки та прямого відвантаження, тоді як в міжнародних актах країн Європи передбачається одне правило – прямого відвантаження;

2) в міжнародних актах з країнами Європи передбачений новий учасник митних правовідносин, який в різних угодах називається по-різному (уповноважений експортер, схвалений експортер, затверджений експортер) та процедура отримання такого статусу, в міжнародних актах з країнами-учасницями СНД такий учасник не передбачений;

3) різні форми документів підтвердження походження товару.

Аналіз законодавства, що регламентує визначення походження товару, а також практику його реалізації, свідчить про створення у системі митного права групи норм, які можуть бути визначені як самостійний інститут – визначення країни походження товару. Цей інститут складається як з норм матеріального митного права, що визначають права, обов'язки та відповідальність осіб щодо визначення походження товару, так і з норм митно-процесуального права, що закріплюють процедуру та визначають зміст формальностей, за допомогою яких реалізуються вищевказані права цих суб'єктів, а також повноваження органів доходів і зборів стосовно здійснення митного контролю щодо перевірки документів, які засвідчують походження товарів.

Література:

- Митний кодекс України від 12 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 16. – Ст. 203 (втратив чинність).
- Про Єдиний митний тариф : Закон України від 5 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 19. – Ст. 259 (втратив чинність).
- Митний кодекс України від 12 липня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 38-39. – Ст. 288 (втратив чинність).
- Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44-45, № 46-47, № 48. – Ст. 552.
- Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 71. – Ст. 2711.
- Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у змінений редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур : Закон України від 5 жовтня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 48. – Ст. 476.
- Про внесення змін до Закону України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» : Закон України від 15 лютого 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 35. – Ст. 347.
- Рішення про Правила визначення країни походження товарів від 24 вересня 1993 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 37. – Ст. 2353.
- Рішення про Основи митних законодавств держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 10 лютого 1995 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 85. – Ст. 3141.
- Рішення про Правила визначення країни походження товарів від 30 листопада 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_484.
- Про ратифікацію Рішення Ради глав урядів Співдружності Незалежних Держав про Правила визначення країни походження товарів : Закон України від 20 вересня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 2. – Ст. 18.
- Угода про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав : Закон України від 6 липня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 12-13. – Ст. 79.
- Про ратифікацію Угоди про Правила визначення походження товарів країн, що розвиваються, при наданні тарифних преференцій у рамках Загальної системи преференцій : Закон України від 22 листопада 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 3. – Ст. 18.
- Правила визначення походження товарів країн, що розвиваються, при наданні тарифних преференцій у рамках Загальної системи преференцій від 12 квітня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_513.
- Угода про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ від 24 червня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 1. – Ст. 1.
- Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ, Угоди про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія, Угоди про сільське господарство між Україною та Ісландією та Угоди про сільське господарство між Україною та Швейцарською Конфедерацією : Закон України від 7 грудня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 27. – Ст. 284.
- Лист Державної митної служби України від 30 травня 2012 р. № 11.1/2-16.1/6123-ЕП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mdoffice.com.ua/ua/aMDODoc.html?p_file=77&page=598.
- Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125.
- Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.
- Щодо тимчасового застосування міжнародного договору : Лист Міністерства закордонних справ України від 30 листопада 2015 р. № 72/14-612/1-2980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/v2980321-15/paran2#n2>
- Угода про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Чорногорії від 18 листопада 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2012. – № 86. – Ст. 3504.

22. Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Чорногорії : Закон України від 16 жовтня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 47. – Ст. 654.
23. Угода про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною від 18 січня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/807_200/card6#Public.
24. Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та Республікою Македонія : Закон України від 5 липня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 44. – Ст. 219.

Шевченко П. Ю. Генезис таможенного законодательства по определению происхождения товара

Аннотация. Стаття посвящена аналізу таможенного законодательства в период независимости Украины относительно возникновения и развития такого направления таможенной деятельности, как определение страны происхождения товара. Акцентируется внимание на значительном массиве международных актов, которыми урегулированы вопросы определения страны происхождения товара. Международные акты по определению происхождения товара условно разделены на две группы: международные акты Украины со странами Содружества независимых государств и международные акты

Украины с некоторыми странами Европы или группой стран.

Ключевые слова: таможенно-тарифное регулирование, происхождение, страна происхождения, сертификат о происхождении, сертификат по перевозке.

Shevchenko P. The genesis of the customs legislation on determining the origin of goods

Summary. The article is dedicated to analysis of customs legislation during the period of independence of Ukraine as regards to appearing and development of such branch of customs activity as determining the country of product origin. Attention is focused on a significant massive of international acts used for settling the issue of determining the country of product origin. International acts concerning determination of product origin can be conventionally divided into two groups: international acts of Ukraine with countries of the Commonwealth of independent states and international acts of Ukraine with some European countries or a group of countries.

Key words: customs tariff regulation, determination of origin, country of origin, certificate of origin, movement certificate.